

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 78 (1993)
Heft: 5

Artikel: Palmas egl èr
Autor: Lombriser, Clau
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882623>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 06.10.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Palmas egl'èr

Fastitgs teologics da sutensi

Clau Lombriser

Meis vus la primavera - lu eis ei il pli bi - da Vrin entagiu Surin e da leu vinavon encunter Uors frunteis vus pauc avon Surcasti sin las bellezza pradas d'Arliung. Ils purs han arau entiras tendas e semnau lien terc.

Sin ina scrotta prau ha enzatgi mess in per èras truffels. Agl ur dil toc, ual sper via, engartel jeu ina palma benedida el tratsch. Jeu stundel eri, mirel ed admirel. La sorpresa ei gronda e regurdientschas vegnan neunavon dil temps che nus semnavan salin si Cagori dado clavau. E plantavan ina palma egl'èr.

Igl onn sissu, cuort suenter dumengia da Palmas, sundel jeu turnaus a Surcasti per veser las palmas benedidas els èrs da Schumials.

Jeu hai anflau neginas pli.

*

Vi leu va la tatta cul beadi sper baselgia ora. Era oz taluna il beadi e lai buca ruaus entochen che la tatta va cun el vi e da baselgia en.

Els van e laian arder ina candeila avon igl altar da Nossadunna.

Sa per tgi?

*

In pur ei vidlunder da trafficar cun ina canal en siu prau sur il vitg. Lunsch entuorn buca olma da carstgaun. Malgrad tut siu fravegiar e haregiar e semudergiar vegn nies um buca a stè cun la lavur. Ed el entscheiva a zachegiar e sgiavlar e zundrar e burlir ch'ei rebatta da tuttas varts e va tras pial ed ossa.

- Giavel, giavel, giavel ...

- Ed aunc inagada giavel, giavel, giavel ...

Per buca metter il pur en perfetg hai jeu fatg in caraunun e teniu dado in rieven si. Sch'ins cloma il giavel, lu vegn el, veva igl augsegner per moda da dir da ductrina. Lezza sonda, sur Luven siadora, hai jeu quitau da veser el, il giavel en persuna.

*

Atgnamein ei il demuni tenor dir dils perderts daditg liquidaus. Nuot auter ch'ina idea fantasta ch'ins sa scalprir dapart per capir siu mecanissem e lu cavegliar ad acta («La naschientscha dil purgateri»; «La historia digl uffiern», etc.).

La stad vargada ha el denton puspei mussau sias cornas. Co ei quei pusseivel - aschia ein ils engles sedumandai tut sturni - che dus ragners da 10 onns daventan assassins d'in buobet da treis onns?

Ei la cuolpa d'encurir en relaziuns familiaras sclavinadas? Ella decadenza morala d'ina societad senza principis? Ella violenza dils programs da televisiun?

Inaparts han perencunter fatg valer ch'ei detti aunc ina outra clav per explicar in tal mazzament: Il mal enten nus - sche buca il malign enten nus.

*

Celestin ei mintgamai igl atun fumeagl da purs enta Vanescha, quella admirabla ucliva bandunada lunsch giud via dadens Vrin, si encunter Blengias. Da Rogaziun federala suenter miezdi era el persuls si cuolm ed il viandont ei pli che beinvegnius. En tegia fa el amogna a mi caffè, caschiel, paun e carn-piertg.

- Prendien Els e maglien Els!

Vid la preit penda in da quels pigns crucifixs sco ins vesa tals mo pli per las tegias da cuolm entuorn. Giu sper igl esch ina corda da paternos.

- Ora a Vrin a messa hai jeu buca pudiu ir. Aber vi dallas endisch sun jeu ius vi en caplutta, hai tuccau d'ensem e lu detg igl aunghel dil Segner.

Per Celestin dat ei negin dubi. Enzatgi ha udiu la vusch dils zenns da Vanescha.

*

La paupra tatta veva buca quintau cun la mola suverana da sia pintga beadia:

- Sas Madleina, in di sto la tatta lu era murir ed ei buca pli cheu.

- O sas tatta, quei ei nuota schi nausch. Ei vegn adina puspei novs pops sil mund.

*

Onns ora han ils Tuors da Superfetg festivau il natalezi da lur pop Toni il falliu di. Ei scumbigliavan il di da naschientscha cun il di da batten.

Il falliu di? La cardientscha cristiana di ch'il batten ord l'aua ed il Spért sogn seigi la naschientscha per propi dil carstgaun.

Miu vegl confrar, il pader Thomas, leva adina ch'ins commemoreschi siu natalezi secund il di da batten. Aunc cun 90 onns ha el dau d'entellir che nus sbuglien cun nies datum, quel dil Heimatschein.

El veva per moda da dir ch'il carstgaun neschi treis gadas. La tiarza gada seigi la naschientscha en tschiel. E sin lezza spitgava el ussa vess. Ils 16 da fevrer digl onn vargau eis ei stau aschi lunsch.

Da nos dis numnan auters lur naschientschas «Wiedergeburt» e tratgan sappi dieus tgei scoperta ch'els hagien fatg.

*

San ins s'imaginar co quei smacca sin ina cuminonza claustrala da viver cun la perspectiva da murir ora?

P. Hilarion Casanova da Sursaiassa ei morts ils 1957 ella cartausa da Galazzo sper Firenze sco davos cartusian da quella claustra ussa bandunada.

Tgi ha bein satrau el?

*

La communitad claustrala era serimnada entuorn il letg da mort da sora Georgia. Pren mira, cheu aulza la moribunda tuttenina siu maun smagriau ed entscheiva a benedir cun egl pitgiv e cumpleina preschientscha da spért in ad in tuts quels che stevan dentuorn. Sco davos sun jeu vegnius vitier, jeu che vevel benediù tontas gadas la malsauna. Oz vevan nus brattau la rolla. Pauc sissu ha sia olma bandunau il tgierp.

Jeu hai sinaquei quita d'esser vivius dis en e dis ora dalla davosa benedicziun da sora Georgia.

*

Sur Ephrem Bideller ei staus biars onns in capavel scolast da matematica e scienziass el Casti da Schluein. Ses vegls dis ha el passentau retratgs e bandunaus en Claustra da Glion nua ch'el ei morts il matg 1989.

Egl «Alleluja» regorda aunc la melodia dalla canzun «Il Segner ei buns» vid sur Ephrem Bideller. El, quei um empau agens e da negin, ha scaffiu ina dallas pli popularas melodias romontschas. Senza ch'el sappi.

Il di da sia sepultura han ins viu a vegnend ina delegaziun da passa diesch persunas giu da Schlans, leu nua che sur Bideller veva pastorau ina zucca duront l'uiara. Ed ussa stevan els cheu, ils da Schlans, sper la fossa da lur augsegner ch'ina parts vevan gnanc enconuschiu. Tschunconta onns pli tard. Sco sche quei secapess da sesez.

*

- Na, oz ha mia sora propi buca giu in bien di. E cura ch'ei va mal cun la Bigna va ei era mal cun mei.

*

L'Antonia ei ina pupratscha e ligiada dapi onns vid la sutga da rodas. Nus essan dil medem onn. Cura che jeu mondel sperasvi per far ad ella ina viseta damonda ella mei siat gadas:

- Tgi essas vus? (Gie, tgi sun jeu?)

La tiarza dumengia d'Advent han ei purtau l'Antonia a messa. La lecziun ei prida ord il cudisch dil profet Jesaja:

- Il Segner ha tarmess mei per purtar buna nova als pupratschs,

- per enfaschar quels d'in cor sfraccu,

- per annunziar liberaziun als encadenai,

- per...

Cheu interrumpa l'Antonia anetgamein la lecziun dil pader ed excloma cun aulta vusch:

- O co quei ei bi!

*

Ei dat pazients en spital che pon buca vertir ch'ina tgirunza che fleghegia els cun tact, charme e cumpetenzza - «sco ina sora» - va duront pausa en cafeteria e fema leu ina cigaretta.

Enzatgi auter ha dumandau ina sera da tscheiver il pader:

- Co sas ti vegnir cheu a far fiasta cun nus suenter che ti has ual provediu in moribund?

Sogn Paul da sia vart scriva: Selegrei cun quels che selegran, bargi cun quels che bragian.

*

- Jeu less aunc dar a vus zatgei pauc avon che vus meies, enzatgei per far dil bien. Vus veis segir caschun da dar quei vinavon ad enzatgi.

E lu vegn la veglietta en spital ord letg, va cun combas tremblontas vi tier sia scaffa, raguda neuadora ina pintga buorsa nera, platta ed isada e dat a mi cun dignitad e devoziun in da dus francs.

- Pils paupers.

Aunc mai havevel jeu teniu in tresor aschi custeivel enta maun.

*

Ina mumma ventireivla cun siu pop:

- Sch'ei dat insumma aunghels, lu ei nies pop in aunghel.

A propos: Tgei fuss in affonet pomai sch'ei dess buca aunghels?

Aunc adina in aunghel!

*

- Mia lètg ei buca stada fetg ventireivla. Oz massen dunnas en mia situaziun per lur fatg.

- Steis vus mal che vus essas vivida memia baul?

- Tgei gidass ei. Negin sa entscheiver en sia veta aunc inagada.

*

Ina giuvna duront igl Advent:

- Ussa perdeghechan ei dapi gleiti duamelli onns la vegnida d'in Salvader ed el ei aunc adina buca cheu.

Era l'Eliaua dil Toni Halter ch'ils dus frars spitgavan la vigelgia da Nadal alla fermada dalla posta ei buca vegnida.

- Schebein ella vegn? di il grond.

- Matei ch'ella vegn, rispunda il pign.

- Forsa damaun.

*

En stizun avon las fiastas. Ina dunna anfla suenter ditg encurir in plascheivel cudisch ella libreria. Fertion ch'ella paga laghegiel jeu da traviers il tetel dil cudisch: «Geschenke schön einpacken».

- Astgel jeu pachetar sco schenghetg? damonda la vendidra.

- O gie, fetg bugen!

Ed jeu che tenevel dus cudischs pils figliols enta maun sun enaquella vegnius malsegirs: Ti munglasses guess aunc cumprar in cudisch per emprennder da pachetar scosauda il biemaun da tes figliols.

Ei va cheu empau sco cun la Bibla: Ils cudischs *sur* dalla Bibla daventan pli impurtonts che la Bibla sezza.

*

Ironia dil destin! Strusch ch'igl empren film romontsch per kino ha viu la glisch dil mund vegn «La rusna pearsa» da Dino Simonett censurada a caschun d'in festival ella Egipta. Sco ei ha giu num pervia da scenas che van buca a prau cun la morala mohamedana.

Avon nuota ton ditg era ei aunc la morala catolica sursilvana...

Sa sche la censura fuss il horizont dalla libertad?

*

Els anno 70 ed 80 ein tschiens e tschiens comunas - aschinumnadas Wohn-gemeinschaften/WG - naschidas e lu puspei svanidas. Wolgroth sper la staziun da Turitg ei ina da quellas e forsa la pli spectaculara.

La plipart ei ida en scalgias buca per manco da bialas e generusas teorias, mobein pervia dil lavar giu la vischala e schubergiar cumàs.

WG da tuttas couleurs vessen saviu profitar dalla experientscha seculara da cuminonzas claustralas. Lezzas han da vegl enneu sefatg en che la qualitat dalla veta comunabla, dalla oraziun e digl apostolat dependa buca pauc da quels che sedattan neu per lavar giu la vischala e schubergiar cumàs. Aschi sempel ei quei. Pli baul deva ei persunter bruoders. Oz stuess ei ir en roda.

*

Jeu hai priu peda - auters schessen: il luxus - da leger pagina per pagina il niev catechissem dalla Baselia catolica. Ins sto buca capir tut ed esser d'accord cun tut per trer nez ord ina lectura *spirituala* da quei tractat arundau dalla cardientscha catolica.

Ina caratteristica: El pren la libertad da schar dalla vart tut las corifeas che han marcau la teologia da nies tschentaner e che domineschan la discussiun actuala.

Il catechissem fa negina menziun d'in Küng, ni d'in Boff, ni d'in Drewermann, ils quals negin undreivel student da teologia sa ignorar. E ch'ils teologs contemporans da secunda garnitura san buca far cunmeins che citar en lur publicaziuns.

Persuenter sun jeu fruntaus sin quei admirabel citat dalla pintga Tresa da Lisieux:
- Jeu vegnel a passentar miu tschiel cun far dil bien sin tiara.
Mo dunnas san dir quei aschia, ellas che paran da haver in pei sin tiara schizun cura
ch'ellas ein en tschiel.

*

Denter spirituals:

- Sche jeu fuss dalla generaziun dad oz vegness jeu probabel era buca augsegner.
Astga in sacerdot dir quei, senza che sia identitad sballuni? Antruras sedefineva ina
autentica clamada spirituala tras la nunballuonta perschuasiun:

- Jeu fagess aunc oz il medem.

Ordlunder ei vegniu fatg in indezi da cuntentientscha.

Ussa savein nus che carstgauns daventan quei ch'els ein ord las circumstanzias dil
temps. E damai che lezzas semidan incontin san mo paucs carstgauns pli affimar:

- Jeu fagess aunc oz il medem.

Gie, tgei fagess jeu pomai, sche jeu vess da far uonn matura? Objectivamein savess
ei dar orda mei in inspectur da segiradas, ni in miedi da dunnas, ni...

Subjectiv... fagess jeu aunc oz il medem.

*

Mintga generaziun ha probabel enzacu dau d'entellir:

- Ussa vegnin *nus*.

E quels che vegnan suenter nus han schau sentir ch'els enquerien lur ventira leu nua
che las schanzas d'anflar ella seigien las pli grondas, numnadamein *tier sesez*. In
dad els ha scret:

- Jeu creiel buca pli vida profets, sulettamein vida memez.

*

Ina dallas davosas «Talin» han ils redacturs empleniu cun «sex». Ner sin alv, alv
sin ner. Igl ei l'emprema gada ch'il sex vegn tractaus en romontsch senza neginas
pretensiuns litteraras-poeticas. Semplamein crius e bluts sco el ei. En tudestg
fagessen talas spumadas schampra paretta e derasassen liunguriala. Ei dat megliera
rauba pils kiosks entuorn.

Daco pomai - sun jeu sedumandaus - resentan giuvens e giuvnas romontschs - il
Gioni Fry, la Julia Staat e tut tschels - aunc adina il basegns da dir e descriver sin
romontsch quei che tuts sursilvans han gia d'uriala legiu (e viu) sin tudestg?

Els che s'audan tier quella nova generaziun carschida si senza complex e senza

turpetg? Bilings tochen osum la detta e dacasa a Berlin sco a Mustér?
Enzatgei remarcabel ha il sex sin Talina tuttina giu. La revista dalla Romania da
giuventetgna ei cumparida - sco per casualidad - gest sin Nadal.

*

Anno 1851 en Tujetsch. In pur pussent runa la suletta vacca ord nuegl d'in pauper
puranchel che saveva buca turnar las 50 guldas empristadas. Il donnegiau ha purtau
plogn tier la dertgira a Mustér. Lezza denton ha dau raschun al pur pussent.

Il bien temps vegl...

Cheu fuva la legislaziun dils Hebrès el Veder Testament in bionton pli sociala e
humana. El Deuteronomium stat ei scret - plaid da Diu - :

- Negin astga stumar il mulin a maun, pertgei gliez fuss ton sco da pindrar la veta.
- Medemamein dueigies ti mai stumar il resti ch'ina vieua porta si dies.
- Prendas ti d'in concarstgaun sia cozza cun la quala el secuarcla la notg, cun tgei
duei el lu pomai durmir? Sch'el plira tier mei, lu teidlel jeu el, pertgei jeu hai
malpuccau.

*

Ella baselgia da s. Rumetg a Falera penda in expressiv crucifix gotic ord il temps
ch'il sanctuari ei vegnius eregius (1491). Ad ina turista tudestga plai la baselgia al
pei dalla Muota cun sia historia human-religiusa che sespiarda viaden ella
notg dil temps.

- Ins senta che la miraglia da quella baselgia ei bugnada d'oraziun, denton cun quei
crucifix cheusi vid igl arviul sai jeu far nuot.
- E pertgei buc?
- Ins sto patertgar positiv, mo cun tals maletgs da mort e tortura vegn il mund buca
megliers.
- E la passiuon dalla populaziun da Sarajevo?
- Jeu legel buca pli gasettas.

Sinaquei sundel jeu ius cun la frau docter si el chor. Leu sesanfla da vart dretga ina
pictura murala anonima cun la levada da Cristus.

- «Die Kraft des positiven Denkens», fetschel jeu siper ella, mussond vi sil maletg.

*

Il grond hit musical dils Africans seclamava ina zucca: «La vie est belle» - la veta
ei biala.

Enamiez ina pupira senza mied e mesira ed in avegnir senza letgas devan ils giuvens
in a l'auter giu per la schuiala ed exclamavan cun in surir tochen si sut las ureglias:

- He ti, la vie est belle!

Aunc oz, mintga gada che miu amitg Alimiya Shabani e sia dunna scrivan ord
l'Africa mettan els sutvi en grossas letras:

- Clau, la vie est belle!

